

100 РОКІВ СЛУЖІННЯ ОСВІТИ ТА НАУЦІ (ДО РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ СУМДПУ ІМЕНІ А.С.МАКАРЕНКА)

Основні віхи розвитку Наукової бібліотеки Сумського державного педагогічного інституту імені А.С.Макаренка нероздільно пов'язані з історією розвитку університету. Створена у 1924 році одночасно з відкриттям Сумських вищих трирічних педагогічних курсів бібліотека майже сто років гідно служить освітянській справі Сумщини. Основою для формування фонду книгозбірні стали видання з публічних і навчальних бібліотек, приватні колекції книг містян та викладачів учительських курсів, які були видані в XVIII – XIX ст. німецькою та французькою мовами.

Достеменно невідомо прізвища перших бібліотекарів, а також кількість одиниць книжкового фонду. Увесь перший склад викладачів зазнав ретельної кадрової селекції як «класово-ворожі націоналістичні недобитки, що намагаються прищепити студентам буржуазно-націоналістичну ідеологію». Особисті справи викладачів були вилучені. Роботу бібліотеки теж лихоманили ревізії безкінечних комісій. Систематично проводилися «чистки» бібліотечного фонду на предмет ідеологічної відповідності. Активно здійснювався перегляд фондів та каталогів «з метою вилучення документів із педології, а також націоналістичної та троцькістської пропаганди».

Поступово Сумський педагогічний інститут зміцнював свою матеріально-технічну базу. На початку 1931 р. під навчальний корпус передано приміщення колишнього громадського зібрання, розташованого в центрі міста по вул. Соборній, де обладнаний читальний зал бібліотеки на 100 посадкових місць. Упродовж 1932 – 1933 рр., як засвідчують документи, в книгозбірні працювала Надія Кривошеєва-Онацька, дружина Никанора Онацького, українського художника, поета, народознавця, педагога, засновника Сумського історико-художнього музею.

Збережені історичні джерела свідчать, що завдяки зусиллям співробітників було створено потужну бібліотеку, укомплектовану необхідними для навчання студентів підручниками. За 1935 – 1941 рр. фонд зріс від 30 до 110 тисяч книг; в його складі нараховувалося 23 тис. брошур та періодичних видань.

Під час Другої світової війни та фашистської окупації міста фонд, який на початку 1941 р. нараховував 140 тис. книг і періодичних видань, був майже знищений. Лише завдяки мужності й патріотизму працівників бібліотеки, які

переховували скарби книжкової колекції в підвалах будинків, під купами вугілля, серед старих речей збереглися рідкісні видання. З-поміж цінних книг – «Основанія алгебры» Леонгарда Ейлера (1812 р.) та Виргилієва «Енеида» Івана Котляревського (1842 р.), книги із печатками навчальних закладів дореволюційної Сумщини, Сумського дворянського зібрання, бібліотеки родини Лашченків, Асмолових, Леонтія Журавльова.

У складні 1943-1947 рр. роботу з відновлення діяльності бібліотеки очолила завідувач бібліотеки Чайченко Анастасія Яківна. Обсяг фонду нараховував лише 5 940 примірників, тому проводили щоденну роботу з повернення видань, переданих до публічної бібліотеки. Для формування фондів факультетів книги надходили також з різних регіонів країни. Таким чином, до квітня 1944 р. педагогічному інституту було передано 34 386 одиниць важливої літератури.

У повоєнний час, зокрема в 1946 р. під навчальні корпуси інституту було передано три будівлі по вул. Троїцька, а для бібліотеки виділено перший поверх окремої будівлі адміністративного корпусу. У 1949 році чисельність фонду бібліотеки становила 58 336 примірників, 74 крб. виділили на придбання книг. Загальна балансова вартість фонду становила 247 крб.

У різні періоди часу бібліотеку очолювали Іван Загребельний (1947–1953), Тетяна Торяник (1953–1963), Раїса Білоус (1963–1975), Раїса Ісаєва (1975–1986), Зоя Горова (1986–2013). Плідна робота колективу у співпраці з професорсько-викладацьким складом сприяла розвитку майбутніх педагогів.

Початок 2000-х рр. в історії книгозбірні запам'ятався як роки упровадження новітніх інформаційно-бібліотечних технологій, що докорінно змінили всі напрямки бібліотечної діяльності. З 2005 р. бібліотека автоматизувала основні бібліотечні процеси, застосовуючи в діяльності АІБС. «УФД/Бібліотека», а для її ефективного функціонування була створена локальна бібліотечна мережа. Реорганізуються традиційні системи обслуговування, виокремлюються нові сектори, створюється зал інформаційних технологій із посадковими місцями для користувачів, абонемент та читальний зал іноземної літератури, функціонують спеціалізовані читальні зали фізико-математичних наук, історичних наук, природничих та музично-педагогічних наук. Обсяг фонду сягнув найбільшого показника – 980 тис. документів.

Останні п'ять років поспіль через Covid-19, жорстоку війну з російським агресором студенти університету навчаються за дистанційною формою, тому книгозбірня значно розширила спектр дистанційних послуг. Одним із пріоритетних напрямків розвитку є оптимізація кількісно-якісної складової бібліотечного ресурсу та спектру доступу до нього.

Загальний обсяг універсального багатогалузевого фонду нараховує 604 тис. документів. 40 тис. повнотекстових електронних та майже 5 тис. рідкісних та цінних документів. Зберігаються дві іменні колекції: професора Олександра Петровського, українського диригента, народного артиста, художнього керівника капели «Думка» (1 706 книг), та професора Валентина Дубравіна, музикознавця, фольклориста, композитора (610 книг). Упродовж 1978-1983 рр. В.Дубравін очолював кафедру теорії та історії музики і гри на музичних інструментах педагогічного інституту; його фольклорні розвідки були присвячені народним пісням Слобожанщини та Сумщини.

Колектив активно працює в напрямку переходу до моделі відкритої бібліотеки, що ефективно використовує зовнішні інформаційні ресурси. Реалізація такої моделі дозволяє підвищити рівень та якість обслуговування, активізувати інтегрування книгозбірні у світову мережу освітніх послуг та наукових комунікацій, увиразнити позитивну громадську думку щодо іміджу університету та бібліотеки.

Створені можливості доступу до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science. За ініціативи міжнародної спільноти для підтримки науковців України із сайту бібліотеки надається безкоштовний доступ до повнотекстових електронних ресурсів наукової літератури, які доступні в межах проєкту Research4Life.

У реаліях сьогодення основну місію Бібліотека вбачає в розвитку, створенні, збереженні, організації доступу й використанні власних та світових інформаційних ресурсів, які відповідають навчальному та науковому процесам Університету, забезпеченню інформаційних дослідницьких потреб студентів та науковців на принципах доступності, оперативності, інформативності, комфортності.

Серед важливих напрямків роботи Бібліотеки – віртуальні бібліотечні простори. Сформовано масив інтернет-ресурсів різної спрямованості, об'єднаних єдиним вікном доступу до них через вебсайт. В умовах дистанційного навчання сайт Бібліотеки (<https://library.sspu.edu.ua/elektronni-biblioteki/>) функціонує як електронний ресурс, канал доступу до ресурсів, послуг та сервісів, платформа для комунікації в цілодобовому режимі. З ініціативи бібліотеки в 2014 р. створено eSSPUSR – електронний архів наукових та освітніх матеріалів СумДПУ як інструмент поширення досліджень, представлення здобутків університету в міжнародному науковому середовищі.

Головний ресурс, що надає інформацію про склад та зміст активного фонду, слугує основою для формування додаткових програмних модулів та БД – Електронного каталогу бібліотеки. Його загальний обсяг нараховує 258 тис. записів, які відображають 85 відсотків фонду. У 2023 році на базі ресурсу згенеровано новий тематичний каталог, який акумулює вебпокликання на матеріали з понад 130 повнотекстових електронних наукових журналів та статей. Працюємо над збільшенням та наповненням колекції власних електронних ресурсів.

Незмінний напрям роботи – інформаційна підтримка освіти і досліджень. Продовжуємо розвивати сервіси дистанційного обслуговування: онлайн-реєстрація користувачів, електронна доставка документів, віртуальна довідкова служба, визначення індексу УДК онлайн, перевірка на плагіат, управління відібраними при пошуку бібліографічними записами з можливістю формування списку та друку, замовлення на комплектування, проведення інформаційних занять та тренінгів. Автоматизовано процеси формування, обробки та штрих-кодування документів, упроваджено електронну реєстрацію користувачів, книговидачу й замовлення документів. Ураховуючи безпекову ситуацію, для роботи із програмою «УФД/Бібліотека» в дистанційному режимі налагоджено віддалений доступ.

Книгозбірня активно проводить інформаційно-освітні заходи, консультує як студентів, так і викладачів з питань доступу до інформації, підбору інформаційних ресурсів, вибору та ефективного використання цифрових інструментів підтримки наукової комунікації.

Наукова діяльність книгозбірні спрямована на бібліографування наукового доробку та укладання на цій основі бібліографічних покажчиків, на відбір та вивчення документів рідкісного фонду, проведення соціологічних досліджень з метою практичного впровадження результатів у професійну діяльність. Ми здійснюємо моніторинг і аналіз публікаційної активності як підрозділів університету, так і окремих науковців; постійно надаємо інформаційну підтримку й супровід колективних наукових тем кафедр.

Активно розвиваємо напрям видавничої діяльності. За останні десятиріччя укладено 63 бібліографічні покажчики. У 2015 році започатковано біобібліографічну серію «Науковці університету», підготовлено 12 випусків. У 2016 р. за створення біобібліографічної серії «Науковці університету» бібліотека посіла почесне перше місце в зональному конкурсі «Бібліотека року».

Бібліотека – активна учасниця в університетському процесі формування культури академічної доброчесності, здійснює перевірку академічних текстів на плагіат та активно пропагує принципи академічної доброчесності.

Для колективу бібліотеки важлива взаємодія із кожним користувачем, особливо в умовах війни. Для створення креативного комунікаційного простору, промоції інформаційного образу бібліотеки, її ресурсного потенціалу та сервісних можливостей розвиваємо канали Facebook, Instagram, You Tube. Нові рубрики «Читання під час війни», «Вічна класика», «Літературний календар», «СПУ. Особистості», «(НЕ)відомі#УКРАЇНЦІ», «#Враження» «#КодНації» користуються популярністю серед читачів різного віку.

Важлива складова діяльності – культурно-просвітницька робота, яку проводимо з метою глибшого усвідомлення студентською молоддю культурних цінностей та потреби читання. Новацією діяльності є культурно-освітній проєкт «Репресована мова: повертаємо до життя», подкасти «Територія слова. Україна понад усе!». Щорічно здійснюємо підготовку понад

60 віртуальних виставок, оглядів, флешбуків, буктрейлерів. Запроваджено інтерактивні виставки, проведення масових заходів з використанням дистанційних форм спілкування.

Попри всі складнощі, колектив спрямовує роботу на збереження та розвиток кращих історичних традицій закладу, є невід’ємною складовою інформаційного простору, наукового, культурного, духовного, просвітницького зростання університетської освіти, створює позитивний імідж книгозбірні, продовжує генерувати якісний освітній контент, вивчає та запроваджує новітні технології та сервіси, здійснює волонтерську діяльність і, безумовно, твердо вірить у нашу Перемогу.

Ірина ЖЕЛЕЗНЯК, директор Наукової бібліотеки СумДПУ імені А.С. Макаренка